

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH
REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

**Blaž Otrin in Julijana Visočnik:
Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske
škofije 1821–1823**

Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti,
2021, 456 strani

V zbirki *Acta Ecclesiastica Sloveniae* je leta 2021 izšel 43. zvezek z naslovom *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823*, ki prinaša kritično izdajo topografsko-zgodovinskih opisov nekaterih župnij oziroma dušnopastirskih postojank ljubljanske škofije, nastalih v obdobju 1821–1823. Delo sta pripravila mag. Blaž Otrin in dr. Julijana Visočnik.

Za cerkveno in krajevno zgodovino zelo pomembna in zanimiva publikacija je sestavljena iz več poglavij. Glavni del oziroma jedro knjige sestavljajo uvodna študija, v kateri avtorja natančno in izčrpno predstavita nastanek in vsebino opisov župnij, ter seveda opisi.

Topografsko-zgodovinski opisi župnij oziroma dušnopastirskih postojank so nastali na pobudo ljubljanskega škofa Avgušтина Janeza Jožefa Gruberja (1763–1835, ljubljanski škof 1816–1823), ki se je tudi sicer zanimal za zgodovino in domoznanstvo in ki mu lahko pripišemo precej zaslug za ustanovitev Kranjskega deželnege muzeja. Gruber si je v času škofovanja v Ljubljani oziroma, natančneje, okoli leta 1821 zastavil poseben projekt topografskega in zgodovinskega opisa škofije. V ta namen so duhovniki na temelju treh obsežnih opornih točk, ki so jih sestavili na škofiji, ob škofovi vizitaciji pripravili posebna poročila z zgodovinskimi in topografskimi podatki. Podatke za opise naj bi duhovniki pridobili iz obstoječih župnijskih listin in verodostojnega izročila. Škof projekta ni izpeljal do konca, saj je bil leta 1823 imenovan za salzburškega nadškofa, njegov naslednik škof Anton Alojzij Wolf (1782–1859) pa projekta ni nadaljeval. Kljub razmeroma kratkemu času je škof Gruber v obdobju od leta 1821 do leta 1823 vizitiral 12 od skupno 19 dekanij ljubljanske škofije in ob vizitacijah zbral kar nekaj kvalitativno in kvantitativno zelo različnih opisov.

V Nadškofijskem arhivu Ljubljana se je ohranilo 74 topografsko-zgodovinskih opisov posameznih župnij, pomembnih pričevalcev svojega časa, ki sta jih avtorja skrbno transkribirala, analizirala in ovrednotila. Opisi pokrivajo 12 od skupno 19 dekanij ljubljanske škofije: Novo mesto, Metliko, Krško, Poljane nad Škofjo Loko, Kranj - Šmartin, Ribnico, Kočevje, Litijo, Vače, Vrhniko, Cerknico in Idrijo, pri čemer je treba poudariti, da opisi nekaterih župnij manjkajo ali se niso ohranili.

Opisi so večinoma tridelni. V prvem delu, ki sta ga avtorja opredelila kot topografsko-zgodovinski opis krajev, so navedeni podatki o kraju, temperaturi (podnebju) in rodovitnosti tal, starosti in izvoru imena kraja ter številu hiš in prebivalcev. Navedenim geografskim in »etimološkim« podatkom sledijo informacije o gospodarstvu oziroma glavni gospodarski panogi v kraju in odličnosti človeške narave (opis moralnega ali нравstvenega stanja). V tem delu so vključeni tudi morebitni podatki o reformaciji in vrnitvi v katoliško vero. Prvi del zaključujejo vprašanja o ubožnih ustanovah in grajskih stavbah. Pri slednjih naj bi sestavljavci navedli tudi njihovo starost in opisali morebitne znamenitosti.

Drugi del prinaša topografsko-zgodovinski opis župnij in župnijskih cerkva. V tem delu so duhovniki opisovali cerkve in cerkveno ureditev: župnijo in župnijsko cerkev, njihovo starost in najstarejše omembe v listinah, preteklo cerkvenoupravno ureditev ali pripadnost različnim škofijam, stanje cerkve in njeno lego, patrocinij in patronat. Na tem mestu so vključeni tudi podatki o požarih, turških vpadih, protestantizmu itd., ki so vplivali na razvoj župnije. Nadalje sledijo še naslednje kategorije: morebitne antikvitete, pomembne listine, avtentične relikvije, najstarejše matične knjige, sezname duhovnikov s podatki o njihovem delovanju, grobnice in zanimivi napisi. Topografsko-zgodovinski opis župnij seveda ne bi bil popoln brez opisa vasi in podružničnih cerkva, ki smiselno zaokrožujejo opis župnij in župnijskih cerkva.

Tretji del, ki je načeloma najskromnejši, se nanaša na šolstvo. V tem delu so zajeti podatki o najstarejši zgodovini šol oziroma razvoju šolstva, ki je bilo po pričakovanju na podeželju veliko slabše razvito kot v trgih, mestih in večjih središčih.

Pisci opisov ali poročil so bili večinoma predstojniki župnij ali dušnopastirskih postojank. Kakovost in kvantiteta opisov sta največkrat odvisni od zavzetosti pisca in virov, ki jih je imel na razpolago. Pri sestavljanju poročil so si duhovniki v skladu z navodili pomagali z zgodovinskimi knjigami (predvsem Valvazorjem) ter arhivskim gradivom, na čelu z matičnimi knjigami, in ustnimi viri. Opisi so večinoma sestavljeni v nemščini, samo v dveh primerih v latinščini.

V uvodni študiji sta avtorja topografsko-zgodovinske opise opredelila kot pomemben pisni vir za krajevno in cerkveno zgodovino oziroma zgodovino posameznih župnij, s čimer se lahko samo strinjamo. Najpomembnejši del predstavljajo opisi takratnega stanja in zapisi ustnega izročila, ki je bilo v prvi polovici 19. stoletja še zelo živo, medtem ko z zgodovinskega ali znanstveno-raziskovalnega stališča opisi niso tako zanimivi. Zapisi niso samo suhoparni ali uradniški, ampak se na nekaterih mestih kaže tudi osebna nota oziroma odnos duhovnikov do zaupanih jim vernikov, čemur lahko npr. sledimo pri opisovanju župljanov ter ocenjevanju njihovega nravsvenega in moralnega življenja. Opisi so še posebej zanimivi v primeru, ko nimamo na razpolago dodatnega pisnega gradiva ali se je to med stoletji izgubilo. Na vse to sta avtorja opozorila tako v uvodni študiji kot v povzetku.

Natančni in izčrpni uvodni študiji sledijo topografsko-zgodovinski opisi župnij, ki obsegajo vsega skupaj 327 strani. Opisi so razporejeni po posameznih dekanijah in znotraj dekanij abecedno po imenih župnij. Avtorja sta vse opise opremila z znanstvenim aparatom. Za popestritev in ilustracijo sta dodala 42 vsebinsko zelo raznolikih prilog, ki segajo od različnih napisov oziroma prepisov napisov (v cerkvah, zvonovih, kapelah, na grobovih, v šoli itd.), mnogokrat v obliki kronogramov, do zemljevida vikariata Sodražica.

Na koncu knjige je dodan seznam predstavljenih župnij, ki bralcu omogoča, da hitro ugotovi, katere župnije so zajete v opisih, in seveda imensko kazalo oziroma indeks.

Zanimivo je tudi redakcijsko poročilo, v katerem so poleg osnovnih podatkov o transkripciji obrazložene časovne enote in denarne enote ter dolžinske, ploščinske, utežne in prostorninske mere. Tako so v tej publikaciji na enem mestu predstavljene informacije, ki jih bralci in raziskovalci navadno iščejo po različnih virih in knjigah.

Na koncu lahko avtorjema samo čestitamo za izdajo publikacije in jima izrečemo pošteno priznanje za vse delo in trud, ki sta ga vložila v pripravo monografije. Upamo lahko, da bo njuno delo spodbudilo tudi druge avtorje in raziskovalce k raziskovanju in izdajanju podobnih virov. To še posebej velja za vire iz 19. stoletja, ki so v primerjavi s starejšimi viri in viri iz 20. stoletja včasih nekoliko v ozadju.